

Benjamin Blom, 1618695

Slavernij en emancipatie, Recensie essay

docent: Dr. Dienne Hondius

Afschaffing van de slavernij: een toetssteen van beschaving?

De geschiedenis van de westerse expansie sinds de middeleeuwen is nauw verbonden met de opkomst van grootschalige slavenhandel en slavernij. Na de ontdekking van de nieuwe wereld door Columbus werden tussen 1600 en 1850 in de driehoekshandel tussen Europa, Afrika en Amerika ruim elf miljoen mensen verscheept, onder vaak onmenselijke omstandigheden.¹ Afrikanen werden tewerkgesteld op de plantages van Europese kolonisten, eveneens onder vaak onmenselijke omstandigheden. Het lijden van de miljoenen slachtoffers is ontzagwekkend geweest. Gedurende de achttiende en de negentiende eeuw woedde er een felle ideologische strijd die uiteindelijk zou leiden tot de afschaffing van de slavernij in achtereenvolgens de Britse gebiedsdelen, Amerika en uiteindelijk ook in Brazilië. Was de afschaffing van de slavernij een overwinning voor de menselijke beschaving? Heeft het de mensheid een stapje dichterbij een eerlijke en rechtvaardige wereld gebracht met gelijke kansen voor iedereen? Een wereld met minder geweld, onderdrukking en uitbuiting? Simpel gezegd: Heeft de mensheid een beetje vooruitgang geboekt?

Abolition

De geschiedenis van de afschaffing van de slavernij begon in Engeland. Aan het einde van de achttiende eeuw ontstond daar een massale volksbeweging die zich keerde tegen de praktijk van de slavenhandel en slavernij. Gezien de omstandigheden rond het begin van de negentiende eeuw lag het niet voor de hand dat juist Engeland een leidende rol zou nemen in de afschaffing van het kwaad van de slavernij. Engeland had in tegenstelling tot Frankrijk en Amerika geen democratische revolutie gehad en was in hoge mate doortrokken van hiërarchie. Het idee van gelijkheid voor iedereen stuitte bij Britse aristocraten op enorme weerstand. Achteraf kan ook geconcludeerd worden dat de emancipatie en de overschakeling naar 'free labour' niet winstgevend is

¹ P.C. Emmer, *De Nederlandse slavenhandel 1500-1800* (Amsterdam 2007) 21.

Tussen 1700 en 1880 werden 9,47 miljoen slaven van Afrika naar Amerika getransporteerd, hierbij is het sterftecijfer aan boord, dat zo'n 15% bedroeg, niet meegerekend. David Brion Davis, *Inhuman Bondage: The Rise and Fall of Slavery in the New World*. (Oxford and New York 2006) 93.

geweest, maar in de eerste decennia uitliep op een economische ramp.² Het succes van de Britse abolitie-beweging berustte voor een groot deel op de mobilisatie van het Britse publiek. Alleen al in 1792 ontving de Britse regering 519 petitie's tegen de slavenhandel en de slavernij, met in totaal 390.000 handtekeningen.³ En in 1833 werden het parlement maar liefst 5000 anti-slavernij-petitie's met in totaal 1,5 miljoen handtekeningen aangeboden.⁴ Uiteindelijk leidde dat in 1807 tot de afschaffing van de internationale slavenhandel en in 1834 tot de afschaffing van de slavernij en de emancipatie van ruim 800.000 slaven in alle Britse gebiedsdelen. In 2007 werd de afschaffing van de trans-atlantische slavenhandel in Engeland grootschalig herdacht.

Vooruitgang

Het optimisme over het menselijke vermogen om het kwaad in te dammen bereikte in de negentiende eeuw een hoogtepunt. De maatschappij leek maakbaar met de idealen die ontleend werden aan het christendom en de verlichting. De Britse filosoof John Stuart Mill stelde dat "the spread of moral convictions could sometimes take precedence over material interests."⁵ De menselijke geschiedenis leek ondanks tegenslagen en moeilijkheden ten diepste een opeenvolging van overwinningen van vrijheid, democratie en voortuitgang. Deze opvatting van geschiedenis maakte in de twintigste eeuw plaats voor een veel cultuurpessimistischere opvatting van geschiedenis door toedoen van Herbert Butterfield.⁶ Davies sluit zich aan bij de woorden van Mill en wijst op de psychologische consequenties van het geloof van de abolitionisten dat:

'all human beings are created in the image of God, and that we therefore have a compelling duty to overcome institutions that dehumanize groups of people by treating them as exploitable animals'⁷

'A just cause'

² David, *Inhuman Bondage*, 232.

³ Ibidem 236.

⁴ Davis, *Inhuman Bondage*, 238.

⁵ Ibid.

⁶ Sir Herbert Butterfield schreef in 1931 *A Whig interpretation of history*. Hij bekritiseerde de finalistische geschiedschrijving van de negentiende eeuw en vond dat het verleden niet verheerlijkt moest worden. Het verleden diende niet om vooruitgang te illustreren, maar moest bestudeerd worden om het verleden zelf, met al de complexiteiten die daarbij horen.

⁷ Davis, *Inhuman Bondage*, 239.

David Brion Davis stelt in zijn boek *Inhuman Bondage* dat de bloedige oorlog die Amerika uitvocht op haar eigen grondgebied een noodzakelijke en rechtvaardige oorlog was.⁸ Deze gruwelijke burgeroorlog (1861-1865), die ruim 600.000 Amerikanen het leven kostte, werd uiteindelijk uitgevochten om het probleem van de slavernij. In het zuiden van de Verenigde Staten was de slavernij een geaccepteerde praktijk, terwijl deze in het noorden werd verafschuwde. Davies stelt dat deze spanning al sinds de onafhankelijkheidsverklaring in 1776 latent aanwezig was.⁹ De verkiezing van Abraham Lincoln als president leidde in 1860 tot de afscheiding van een aantal zuidelijke staten. Davis verdedigt in zijn boek de politiek van Lincoln die ogenschijnlijk alleen gericht was op het behouden van de eenheid van de V.S., ‘to preserve the Union’. Davis betoogt dat juist door de gematigde koers van Lincoln de slavernij uiteindelijk kon worden uitgebannen in alle Amerikaanse staten. Met een radicale abolitionistische koers zou hij een aantal grensstaten van zich hebben vervreemd en het draagvlak voor afschaffing van de slavernij zou te zwak zijn geweest. Davis gaat hiermee in tegen de wijdverbreide opvatting dat de afschaffing van de slavernij alleen maar een bij-effect van de burgeroorlog is geweest. Abraham Lincoln was wel degelijk ‘the great liberator’.

Racisme

Met de afschaffing van de slavernij was de strijd om de emancipatie van de zwarte minderheden in Amerika echter nog niet gestreden. De praktijk van de slavernij was immers alleen mogelijk geweest door het hanteren van een dubbele moraal en een diepgeworteld racisme ten opzichte van zwarte Afrikanen. Ondanks de joods-christelijke notie dat elk mens geschapen was naar het beeld van zijn monotheïstische schepper, ontstond een situatie waarin de maatschappij verdeeld werd in twee totaal verschillende klassen van vrije mensen aan een kant van de lijn en slaven aan de andere kant.¹⁰ Ter rechtvaardiging van dat systeem werden hardnekkige stereotypen gebruikt: 'slaves (...) were seen to carry the marks of childlike and animalistic inferiority'¹¹ De slavernij werd ook gerechtvaardigd met een beroep op de christelijke bijbel. Vooral het verhaal uit Genesis waar het nageslacht van Cham wordt vervloekt omdat hij zijn vader Noach te schande had gemaakt werd van toepassing geacht op

⁸ Davis, *Inhuman Bondage*, 299.

⁹ Davis, *Inhuman Bondage*, 268.

¹⁰ Davis, *Inhuman Bondage*, 54.

¹¹ Davis, *Inhuman Bondage*, 53.

het 'negerras'. Het duurde tot ver in de twintigste eeuw voordat dit racisme onderkend en verslagen werd. Vooral in de Amerikaanse samenleving waar zwarten en blanken, in tegenstelling tot Engeland, hetzelfde landoppervlak moesten delen, heeft dit tot ernstige spanningen geleid.

Civilizing subjects

Vanuit een ander gezichtspunt behandelt Catherine Hall in *Civilizing Subjects* de geschiedenis van de Britse Jamaicanen nadat de slavernij in de Britse gebieden in 1834 was afgeschaft. Ze erkent wel de grote inspanning die de abolitionisten hebben geleverd om het grote kwaad van de slavernij uit te bannen, maar wijst ook op de problematische gevolgen van de emancipatie op Jamaica. Was de wereld maakbaar voor de Britse wereldverbeteraars die zich het lot van de zwarte bevolking hadden aangetrokken? Haar antwoord is een duidelijk 'nee'. De Jamaicaanse plantagecultuur met zijn Afrikaanse wortels bleek niet inpasbaar in het Britse ideaalbeeld van een christelijk en beschaafd volk. Opnieuw maakten de Britten zich schuldig aan vormen van psychische onderdrukking.

'This was the abolitionist dream - a society in which black men would become like white men, not the whites of the plantations but the whites of the abolitionist movement, responsible, industrious, independent, Christian; and in which black women would become like white women...'¹²

De Jamaicanen lieten zich echter niet vormen naar het Britse ideaalbeeld dat geen recht deed aan de specifieke cultuur die zich had ontwikkeld onder de voormalige slaven. Het grote gevaar in de geschiedenis is blijkbaar zoets als de obsessie van het goed doen. Alle menselijke handelen blijkt in de geschiedenis voortdurend verborgen motieven te bevatten die het moeilijk maken om de pogingen die de mensen ondernemen om de wereld naar hun hand te zetten te beoordelen als goed of verkeerd.

Vooruitgang en uitdaging

De historicus Piet Emmer maakte een vergelijking tussen de diverse kwaden die de mensheid in de afgelopen eeuwen hebben geteisterd. Na de afschaffing van de slavernij kreeg Europa te maken met de afschuwelijke totalitaire systemen van het Nazisme en Stalinisme. Systemen die in absolute aantallen uitgedrukt meer

¹² Catharine Hall, *Civilising Subjects: Colony and Metropole in the English Imagination, 1830–1867*. (Chicago 2002) 125.

slachtoffers hebben geëist dan de Amerikaanse plantageslavernij.¹³ Hij wijst er ook op dat Desalniettemin hebben in de afgelopen eeuw ruim negentig landen hun handtekening gezet onder diverse achtereenvolgende internationale verdragen die alle vormen van menselijke slavernij veroordelen.¹⁴ Het is in elk geval een vooruitgang op papier. Het blijft een onomstotelijk feit dat de juridische vorm van slavernij waarbij een mens niet meer de beschikking heeft over zijn eigen lichaam en lot, sinds de negentiende eeuw grotendeels tot het verleden behoort, hoewel waakzaamheid in dit opzicht geboden blijft. Voortdurend duiken er verhalen op van allerlei vormen van uitbuiting en misbruik van voornamelijk vrouwen en kinderen, die soms dicht in de buurt komen van slavernij. Denk aan de kinderen op de cacaoplantages van Ivoorkust of de vrouwen die slachtoffer zijn van gedwongen prostitutie.¹⁵ Cynisme en relativisme zullen geen einde maken aan deze vormen van onrecht. Alleen het geloof in de mogelijkheid dat een toegewijde menselijke inspanning het toekomstperspectief van veel van onze minder fortuinlijke medemensen op deze wereld kan veranderen zal mensen in beweging brengen om daadwerkelijk actie te ondernemen.

¹³ P.C. Emmer, *De Nederlandse slavenhandel 1500-1800* (Amsterdam 2007), 21-28

¹⁴ <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/treaty3.htm> geraadpleegd 28 maart 2008.

¹⁵ Journalist Teun van de Keuken deed in 2003 met het programma *Keuringsdienst van Waarde* veel stof opwaaien door zichzelf aan te geven bij de politie als aan door slaven geproduceerde chocola medeplachtige consument.